

ГЕРОИ И КОНФЛИКТИ

Камен Калчев е писател с изявен интерес към нашия съвременен живот. Богат и разностранен е този живот и не се поддава лесно на художествено изображение, защото бързо се променя. Но толкова по-благородна е задачата на писателя, който се заеме да прозре в неговото противоречиво движение напред.

В своите романи на съвременна тема Калчев не се движи по периферията на обществото, стареа се да вникне в сложния път на неговото развитие. Неговите произведения не са „забавно четиво“, те навяват мисли за нашия нов живот, богати са с обществена проблематика. Последният роман на белетриста „Семейството на тъкачите“, както и предишният му „На границата“, потвърждават тази хубава тенденция в неговото творчество. Макар двата романа да се различават по тема и сюжет, между тях има нещо много общо: засегнати са някои важни обществени явления, подхванати са жизнени конфликти, нахвърлени са интересни образи из нашата съвременност.

В центъра на „Семейството на тъкачите“ се намира образът на ударника Борис Желев. Той е способен тъкач, ползува се с уважението на своите другари, почитат го и в целия град, името му е известно, прославлено. Но почестите и славата, с които щедро го обси́пват, са замаяли главата му. Героят твърде много израства в собствените си очи, започва да се чувства всемоути, смята, че в завода без него не могат, вниманието му все повече се насочва към собствената му личност. За социализма и социалистическото съревнование той може да говори съвсем гладко и правилно, но всъщност мисли главно за себе си, за личното си благополучие. Той не зачита ни другарите си, ни собствените си близки, безцеремонно зарязва добрата си и предана жена заради нейната приятелка — лекомислената и дръзка хубавица Гита. Напуска завода глух за гласа и на партията, самонадеян и раздражен, че се „месят“ в личния му живот.

Хубав ударник — ще каже някой читател. Та характерен ли е той, типичен ли е

за работническата класа? Това е глас от миналото. Не сме се много отдалечили от времето, когато появяването на такива герои в художествената литература възбуждаше подозрение и отрицание, дори ако играеха не централна, а съвсем второстепенна роля в повествованието. Въпросът „типично ли е?“ висеше като обнажен меч над главите на писателите. И се оказваше, че трябва да се изобразяват само образцовите комунисти и строители на социализма и най-мрачните реакционери, мастити представители на класовия враг. Но тъй като писателят на всяка стъпка се сблъсква с „междинни“ герои, тях той бързо трябва да преустройва и социалистически осъзнава, за да покаже нагледно основната тенденция на нашето развитие. Какво от това, че животът е безкрайно по-сложен? В сферата на „типичното“ не попадеше тази сложност! И нищо чудно, че схематизмът победно шествуваше в литературата. Добре, че мнозина на практика изменяха на тези възгледи, отклоняваха се повече или по-малко от тях под влияние на жизнената правда. Тяхната абсурдност става особено очевидна, ако се запитаме: а типично ли е, възможно ли е една класа, един народ да се развиват без противоречия? Само антагонистични противоречия ли има в обществото през преходния период? Не е ли дълг на писателя на разкрие характерните слабости в една или друга област на живота, които пречат на нашето движение напред? Носители на тези слабости не се ли оказват често убедени строители на социализма? Но да не трупаме повече въпроси — всяка порочна теза ги поражда с десетки.

Главозамаяният ударник на Камен Калчев е не по-малко законен герой на една художествена творба от образцовия социалистически строител. Целият въпрос е как е обрисуван той, мотивирани ли са неговите постъпки, вникнал ли е авторът в неговата душевност, изобразил ли е правдиво средата му. Правдивото изображение на такъв един герой между другото би поттикнало към полезни размишления неговите събратя по труд и успехи и тези, които са отговорни за тяхното възпитание.

Още щом се появява, героят оставя впечатление на самодоволен човек, който е навикнал да бъде център на внимание. Калчев вярно е доловил някои черти, които се срещат често у такъв тип хора. Борис Желев се държи като човек, който е претрупан със задължения и грижи и затова е уморен и малко разсеян, — попита за нещо събеседника си, а после сякаш забравя за неговото присъствие и не слуша отговора. Той се е върнал от банкет и използва случая да заяви: „Банкетите са едно задължение, което не винаги е приятно, особено пък когато са в твоя чест“ (стр. 35). Всъщност младият ударник обича и банкетите, и президиумите, и всякакъв род внимание и почести, които му се отдават, но знае, че комунистът трябва да бъде скромен и се старае да се представя за такъв. Същевременно все пак успява да напомни за себе си, за своите заслуги. Ето и тая вечер, когато жена му се завръща от село и довежда Гита, той дори не я попитва как е прекарала, как са домашните ѝ, а постоянно разказва за журналистите, които ужасно му дотегнали със своите въпроси. „Моят почин, разбира се, ги интересува много, но аз им казах, че не бива още да шумим, докато не получим задоволителни резултати.“ Напразно дядо Еким се мъчи да отклони разговора от тези пусти журналисти и писатели — на ударника много му се иска да се оплаква от тях, та всички да го слушат и да си мислят: и знатен тъкач, и скромен човек! . . . А когато чистосърдечният и откровен старец шеговито го прекъсва, Борис се нацупва, заявява, че говори сериозно и не му е до шеги, после млъква обидено — накърняват авторитета му пред гостенката. Не се успокоява, докато не „овладява положението“, поучително съветвайки Гита как да усвои бъдещия си занаят.

Суетата на Борис Желев понякога така избива, че не остава и помен от привидната му скромност. Впрочем, има случаи, когато героят смята, че скромността е излишна. Обаждат се например от местния вестник да му искат „изказване по случай деня на културата“. Той, разбира се, приема поканата и веднага запитва дали ще поместят и портрет към статията. Отговарят му утвърдително, но героят пак не се успокоява — желае да знае кой именно портрет ще поместят: известния или някой друг. Най-после се уточняват, че „става дума за снимката от фото „Изненада“. Борис остави слушалката, огледа се и бавно тръгна към мотоциклета на двора, като почесваше самодоволно с нокът мустачките си: „Интересен народ са това журналистите, нямат друга работа, дрънкат хората... Както и да е, трябва да им се послужи, нали и те трябва да изкарат хляба си“ (стр. 136). Какво трогателно великодушие!

За това чувство на самонадеяност и превъзходство е виновен преди всичко неустойчивият характер на Борис Желев, но то се култивира и от прекомерните почести и хвалби, с които го отрупват и във фабриката, и в пресата, и в града. С неговия портрет са украсени не само помещенията в завода, той блести — в огромни размери — и в градската книжарница, пък и другаде; тържество без Борис Желев мъчно става, директорът Чолаков е безкритичен към слабостите на своя най-добър ударник и просто го глези. И слабохарактерният Борис започва да мисли главно за славата си и авторитета си, за криворазбраното си достойнство на ударник, става все по-себелюбив и фалшив, официално-скромен в отношенията си с хората. Той се държи изкуствено дори с децата. Особено характерна за неговото поведение е една сценка с пионерите, дошли с покана да им разкаже спомени за себе си. Калчев е описал умело тази случка, разкрил е правдиво суетата на своя герой. Пионерите пристъпват тържествено, строени двама по двама, барабанът бие гръмко, а Борис Желев чака сериозен и мълчалив. Той изслушва поканата „навел смирено глава“. Така съдържано и много сериозно се държи той и в къщи, където домакините поканват пионерите. Говори поучително на децата и те слушат внимателно, но нещо тягостно е надвиснало в стаичката. Разведрява атмосферата така Мара, която поканва пионерите да попеят. Настъпва непринудено оживление. Бабата и жената на сериозния герой донасят орехи и сушени сливи, всички са доволни и радостни и особено дядо Еким — „пролетта, която цъфтеше и пееше навън, беше влязла в дома му“. Само на Борис се прекършва настроението — останал е малко в сянка. Но истински удар е за него предложението на така Мара да посвири на децата с мандолината, която отдавна виси, потънала в прах, на стената. „Борис трепна. Изведнаж лицето му се промени. Пребледня. Как е възможно той да забавлява децата като последен панаирджийски музикант?“ (стр. 168). Той не отстъпва на молбите и на децата. Тогава дядо Еким взема мандолината и пионерите постепенно забравят за знатния ударник. Той отново тежко се обижда. Напуска компанията и макар — спазвайки приличието — да се извинява, веселото настроение изведнаж секва след тая демонстрация на накърнено самолюбие.

На срещата в училището Борис Желев говори гладко, сякаш изрича заучен урок. Той се наслаждава на фразата си, но не успява да привлече погледа и сърцата на децата. Това като че ли не го и интересува: гледа над главичките им, никого не забелязва, не прави усилия да се доближи до слушателите си, но най-усърдно изтъква

своите заслуги в производството пак под маската на привидна скромност. Едно дете изтървава предназначения за него букет, другарчетата му зашумяват и ораторът обидено прекъсва словото си. Настъпва пълна тишина, но Борис Желев продължава да мълчи.

„— Ако не ви интересува — каза той, — аз мога и да си отида. Нали така?

Децата мълчаха виновно.

— Доколкото знам, пионерът трябва да дава пример във всяко едно отношение. Нали така?

Мургавото му лице беше поруменяло; черните мустачки, които обхващаха като гайтан горната му устна, нервно потрепваха; очите му строго пронизваха виновните палавци“ (стр. 174).

Героят е верен на себе си. Но ето децата го замолват да разкаже нещо за своята майка, загинала като партизанка. И като си припомва нейния живот, героичната ѝ смърт, Борис Желев заговарва икрено, топло, без поза. Очичките на децата светват, те затаяват дъх, не зяпат вече през прозореца, не шушукат, а слушат с възлнение. Ораторът забелязва рязката промяна в тяхното държание и по време на художествената програма изпада в тъжен размисъл: „Защо тържеството, посветено в негова чест, неусетно се беше превърнало в тържество за майка му? Защо всичко, което разказваше за себе си, беше вяло и досадно, а когато заговори за майка си детските очи светнаха като слънца? В какво се състоеше тайната на нейния успех? Имаше, изглежда, нещо по-голямо от парадите и почестите, по-сладко от славата, по-недостижимо от безсмъртието. . . Може би то се нарича народна любов? Пред тази народна любов, заобиколила като ореол майчиния му образ, стоеше той безмълвно на почетен караул и дълбоко се прекланяше, смутен от своя собствен живот“ (стр. 177).

Смутен е и читателят. И не само защото тонът на повествованието рязко се изменя — героят се показва пред нас изведенъж в нова светлина. Толкова самонадеян, себевлюбен и безкритичен е бил той досега, та неговите размисли за почестите, парадите и народната любов, неговият поклон пред героизма и себеотрицанието, смущението, което го обхваща от собствения му живот, са за нас съвсем неочаквани и странни, влизат в противоречие с изградената в съзнанието ни представа за облика на този герой. Авторът не е подготвил такива изблици на самокритичност и искреност и затова ние мъчно им вярваме. Не ни се вярва, че героят е почувствувал колко много се е отдалечил от своята майка, т. е. разбрал е колко себичен е сегашният му живот, въпреки че тъче на четири стана.

Впрочем Калчев много бързо ни връща към първоначалната ни представа за героя: терзанията му продължават една нощ, на другата сутрин той си е такъв, какъвто го познаваме. И до края на романа не страда от изблици на честност и самокритичност, от угризения на съвестта. В такъв случай не е ли по-добре просто да се махнат тези няколко пасаж, за да остане образът на героя цялостен и последователен?

Това би било най-лесното, но не и най-правилното. Калчев не случайно е поразтърсил съвестта на своя герой — почувствувал е, че в неговата обрисовка нещо не е в ред. Такъв уважаван и почитан от всички знатен тъкач би трябвало да има някои значителни човешки достойнства, които са го издигнали и в работата, и пред очите на неговите другари и на гражданите. Но тези качества остават скрити от погледа на читателя. Авторът явно е опростил образа на своя герой и за момент се е сепнал, решил е да напомни, че той, героят, не е толкова елементарен, не е нищожен себелюбец. Но задачата му се е сторила изглежда твърде лесна. . .

Впрочем, ако авторът беше задълбочил размислите и терзанията на Борис Желев след срещата му с пионерите, щеше да задълбочи и необоснованата, нежизнена противоречивост в неговия образ. Недостатъците в обрисовката на героя започват от много по-рано.

Камен Калчев е доловил вярно някои черти на възгорделия се от успехите и упоен от почестите, самонадеян и с чувство за превъзходство човек. Но като четем за поведението и мислите на неговия герой, никак не можем да си представим как се е издигнал той толкова. Какви са достойнствата му? Само сръчност на ръцете ли? Освен да си сръчен тук се изисква и да си поне що-годе умен. А Борис Желев ни е представен като съвсем ограничен човек — дотолкова, че когато иска да бъде най-авторитетен, най-много се излага. Той не умее да се държи дори с децата: трудно му е да съобрази, че не може да привлече тяхното внимание със сух отчет за своите производствени постижения. И не му идва дори и на ум, че за да не слушат внимателно може би е виновно неговото поучително слово. До там се простира прозорливостта му, че един пропаднал плиткоумен субект като Аспарух Беглишки успява да го омотае с най-плоски, съвсем прозрачни комплименти.

В работата си Борис Желев почти не е обрисован, но при тези умствени данни трудно е да проумеем как така безукорно ръководи своята бригада.

При това смущават ни не само умствените качества на героя. Учудва ни също така, че той няма в душата си поне искрица от онези високи пориви, които движат в

работата първенците в производството като него. Може да се възрази, че авторът въвежда своя герой в повествованието, когато във възгордяната му и замаяна от успехите глава са се настанили по-други производствени стимули. Но Борис Желев продължава да стои много високо в очите на другарите си, образцов е и в работата си. У него с положителност трябва да се предполагат по-високи морални подбуди. А те остават извън погледа на читателя.

И тъкмо защото е опростил своя герой, Камен Калчев до голяма степен е обезсилил и критиката си на тези, които с престараванията си подпомагат главозамайването на някои хора на труда, създават благоприятни условия за разрастване на тяхното самолюбие. Ние оставаме с впечатление, че хора като Борис Желев при всички условия биха живели като себелюбци.

*

Идва време, когато Борис Желев се сблъсква със своята семейна и трудова среда и пред погледа му не е така спокойна и безметежна. И това е напълно естествено: той не може да се движи все безпрепятствено по кривия път на своя егоизъм. Читателят очаква, че сега, в подраматичните моменти на неговия живот личността му ще се разкрие по-всестранно. Но очакванията му остават напразни. Героят си остава все такъв плитък, какъвто го знаем — извън някои противоречещи пасажки. И сега вече е съвсем неубедителен като художествен образ. Калчев се е плъзнал по външното описателство, не е мотивирал постъпките на своя герой. Тук той е допуснал недостатъци, аналогични на тези, които срещаме в романа му „На границата“: след като е набелязал интересни конфликти, неочаквано ги е претупал набързо, не е осъществил хубавите възможности за по-задълбочена обрисовка на героите.

Замазване на конфликтите, слаба мотивираност на постъпките на героите, незадълбочена психологическа характеристика — ето основните слабости и в новия роман на Камен Калчев. Тези недостатъци са в тясна взаимна връзка, обуславят се един от друг, преливат се един в друг и пречат на автора да разгърне своите образи.

Борис Желев влиза в любовни връзки с хубавата, но празна Гита, макар отскоро да се е оженил и да очаква дете. Това не е никакъв обикновен случай в неговия живот, за да не се нуждае от мотивировка. Но авторът само ни осведомява за него — не прави почти никакъв опит да надзърне в душата на Борис. Ние разбираме, че стройната и напета Гита допада като жена на нашия герой, макар той отначало да се преструва, че му е безразлична и да важ-

ничи пред нея. Тя му се нрави и със своята сръчност в работата. Всичко това обаче съвсем не прилича на някакво любовно чувство. И изведнаж авторът декларира, че Борис Желев бил много влюбен в Гита, че страдал за нея и т. н. На подобни декларации ние не вярваме, защото Калчев не е разкрил художествено тази любов. У нас заляга убеждението, че героят зарязва своята мила и чистосърдечна жена, така дълбоко влюбена в него, просто защото физически другата е по-привлекателна. И странното е, че е направил това без каквато и да е вътрешна драма.

Борис Желев мисли за Гита, среща се с нея, върти любов, влиза дори в конфликт с дядо си, който го укорява за това му поведение, и никак не си спомня за своята млада жена в къщи, за бъдещето си дете. Така постъпват напълно пропадналите нравствено хора, а героят явно не е такъв според замисъла на автора. Не случайно на стр. 304 Калчев пише: „Колкото повече растеше любовта на Борис към Гита, толкова растеше и раздвоението му към неговото семейство. Сърцето му принадлежеше на Гита, а съвестта му все още не можеше да се откъсне от семейството“. Следователно в душата на героя се разиграва някаква драма. Но за съжаление авторът само съобщава за нея и никъде ни най-малко не я е разкрил художествено. А тя е толкова важна за характеристиката на героя! Така постъпва Калчев и на други места в романа — изпуска да разкаже тъкмо за това, което е най-същественото. Може би се плаши, макар и несъзнателно, от сложността на задачата, а може би не успява да съобрази кое именно е същественото.

Впрочем веднъж, когато вече окончателно скъсва със семейството си, героят се сеща за него — след заседанието на партийното бюро, пред което той категорично заявява, че ще кара по старому. Там е присъствувала и Яна и вече авторът не е могъл да я изключи от мислите на нейния съпруг. Образът ѝ изплувал изведнъж в съзнанието на героя и той едва сега разбрал, че не си е разчистил сметките с нея. Станало му дори ясно, че тези неразчистени сметки са го смущавали. Той се учудва: „Как така стана, че не помислих за това дете?“ (стр. 360). Заедно с героя се чуди пак и читателят...

И като си спомня най-после за детето, Борис Желев се озлобява: жена му, която се отличавала с голяма хитрост и практичност, щяла да му прави истории с това дете... Тази ли е душевната драма на Борис Желев, за която авторът декларира? Та този субект просто се опасява, че ще му нарушат спокойствието, ще смуща-

тят любовните му удоволствия. Ние не виждаме той да изпитва капка съжаление или друго по-човечно чувство към своята жена, от която е видял само грижи и нежност, към детето, което ще се роди. Така Калчев влиза в противоречие и с декларацията си за угризенията на героя, за душевното му раздвоение, и изобщо със собствения си замисъл на образа. Вместо главозамаян ударник пред нас започва да се очертава един нравствено банкрутирал човек. Ние не вярваме нито на любовта му, нито на съвестта му, защото авторът не ги е изобразил.

Камен Калчев е отминал нехайно не само любовната драма на своя герой. Не може да се предполага, че Борис Желев е безразличен към гласа на партията. Той добре знае какво е партията за работника и особено каква огромна роля е изиграла в собствения му живот. Но ето, че не се вслушва нито в решението на бюрото, нито в мнението на градския комитет. Срещу му застават тези, които доскоро са се гордели с него и са го издигали. Нима е възможно това да не го вълнува? Но авторът е уталожил с лека ръка вълненията му, по-точно замълчал е за тях. И героят отново се е оказал крайно примитивен. На заседанието на бюрото той заявява: „В интимния ми живот няма какво да се бъркат“, „... да ми поставят условия от интимен характер, не приемам!“ (стр. 353). Когато му напомнят, че е партиен член, той тихо промълвя: „Нека партията ме разбере“. И тези думи са едничките, които загатват за някакъв трепет в душата на този човек. На излизане той си мисли: „Повече обяснения няма да им дава, нито пък ще ги моли. Досега те са го молили и отсега нататък пак ще го молят. Златни ръце като неговите не се срещат навсякъде и с тези ръце той може да си намери работа навред, дето си поиска“. Само по себе си тези мисли нито са фалшиви, нито са невъзможни. Но когато четем само за тях в един драматичен за героя момент, те не ни убеждават, а ни напомнят колко непрозорливо или небрежно е описал Калчев състоянието на героя.

Малко повече внимание е отделил авторът на конфликта между Борис Желев и дядо Еким. Чистосърдечният, безкористен и с будна съвест старец се тревожи, че неговият любим внук е тръгнал по кривите пътеки на щеславието и суетата. Той следи загрижено разрастването на Борисовото самолюбие и не стои със скръстени ръце. На места в този сблъсък между двамата се открива нещо повече от личността на Борис Желев. Ние чувствуваме, че и той има своя „правда“ и макар да не сме съгласни с нея, разбираме някои по-дълбоки мотиви на поведението му. Но

това са искрици, които бързо угасват. Общо взето конфликтът не е разкрит задълбочено. И сега героят ни се представя едностранчиво. Когато целият град знае за връзките му с Гита, когато самият той се кани и формално да скъса със семейството си, малко странно звучат неговите възмущения и закани, предизвикани от укорите на дядо Еким: клеветата било, че Маргарита Коевска му била любовница, нямало да търпи да го шпионират, да разнасят клюки по негов адрес и пр. и пр. Наистина, озлобеният, заслепеният в гнева си човек може да отрича с жар и фактите. Но извън тези изблици той би се замислил — съобразно с характера и морала си — върху справедливите укори и върху последствията на своите дела. А главата и сърцето на нашия герой са удивително празни тъкмо когато в тях трябва да има вихър от сложни и противоречиви мисли и чувства.

И нищо чудно, че неговият образ, въпреки отделни правдиво доловени черти, съвсем олеква в повествованието — заедно с обществената проблема, на която е носител.

★

Лошата склонност на писателя да заглажда конфликтите, да пренебрегва психологическата мотивировка дава естествено своите отражения не само върху образа на Борис Желев. От нея пострадват дори герои, които по основа са жизнени. Ето например Гита. Несъмнено тя е обрисувана общо взето живо, има свое лице, което се откроява между лицата на всички останали герои. Ние си представяме ясно стройната, висока девойка, с прави коси и бадемови очи, засенчени от дълги мигли. Тя пътува за града, където ще става тъкачка и е радостно възбудена; забравила е селото още щом се е скрило зад хоризонта, мислите ѝ летят напред, към живота в града, който силно я привлича. Тя говори шумно и високо, смее се без причина срещу вятъра, надвесена над прозореца на влака; от нея лъха здраве, бодрост, жизненост. Гита е весела, общителна и, въпреки своята ранна младост, много свободна в държанието си. Тя не страда от свян и стеснителност, лесно се приспособява към новата среда. Една вечер ѝ е предостатъчно, за да свикне в къщата на дядо Еким. Лесно свиква Гита и с обстановката в завода, бързо се ориентирва и в работата си. Тя е сръчна и отворена и не е възможно да остане в сянка. Около нея веднага се намират хора, които подготвят нейната бъдеща слава на ударник. Но Гита се прославя главно в друго поприще...

Новата тъкачка неудържимо се стреми към успехи и още повече към радостите на живота. Тя е необуздала жизнена и много самоуверена. Чувство на самоуве-

реност ѝ вдъхва главно физическата ѝ красота, от която всички се възхищават. Но нейната самоувереност преминава лесно в нахалство, в някаква тарикатска „наха-каност“. С гордостта на завода Борис Желев тя не само се държи без капка почит и стеснение, но дори доброжелателно и фамилиарно го потупва по рамото. Честолюбивият ударник се черви заради авторитета си, но не може да устои и ѝ открива пътя напред.

У Гита има някакво противоречие между миловидната ѝ външност и разпуснатото ѝ държание, тарикатския ѝ език. Но това противоречие не е измислено, а жизнено, убедително. Всеки е срещал такива хора.

Жизнено, правдиво е и едно друго противоречие у Гита: нейната буйна жизнерадост и дързост при „благоприятни условия“ бързо секват и се сменят от плач — пак такъв бурен и неудържим, но и скоротечен. След като е ляла обилни сълзи сломената до преди малко Гита изведнъж пак става самоуверена и дръзка. Така се държи например, когато я улавят в общежитието наконтена за среща с чуждите чорапи. Разплаква се буйно пред възпитателката, а после, когато разбира, че последиствията няма да бъдат тежки, самочувствието ѝ тутакси се връща: към нея не могат да се държат строго, защото я покровителствува Борис Желев и защото всъщност без нея не могат. . .

Все така убедително е изобразил авторът своеобразната смесица между хитрост и наивност в характера и поведението на своята героиня. Увлечена в любовните си приключения и злополуки, Гита започва да гледа през пръсти на работата, дори отсъствува, без да предупреди. И ето директорът Чолаков я извиква в кабинета си и излива върху нея цялата си строгост. Гита слуша смирено, мълчаливо, плахо. Тя има вид на разкайваща се и не се оправдава, защото знае, че в случая мълчанието е най-подходящото поведение. Щом не се противопоставя, бурята ще мине и тя ще си остане невредима. И тя си мълчи, вътрешно заета с други мисли, които я вълнуват много повече от строгия глас на директора — мисли си Гита за своя любовник, който я е напуснал. В предвижданията си не се излъгва — гневът на директора стихва без особени последиствия за нея.

Но същата съобразителна, хитра девойка наивно вярва, че нейният непрокопсан любовник Филип Славков, изпечен мошеник, е обхванат от някаква меланхолия, от тежка печал и ще се самоубие. Тя вярва също така, че той е честен и благороден, че страда и се жертвува заради другите; дава му дори всичките си спестени парички, за да облекчи неговите страдания. Правдоподобно ли е нейното поведение?

Да, правдоподобно е. Гита е влюбена, а любовта заслепява и освен това тя е толкова млада, няма житейски опит. У нея има нещо почти детско, въпреки цялата ѝ разпуснатост и дързост. То избива понякога най-неочаквано. Например Филип Славков въздиша с театрална печал, разкрива ѝ своя песимистичен възглед за живота, а на нея много ѝ се иска да го дръпне за мустаците — струва ѝ се, че той ще изкукурига като петел. . .

И така, несъмнено в образа на Гита има живот, художествена непосредственост. И все пак Калчев не е осъществил напълно възможностите, които съдържа така набеязаният характер. Причините пак се крият в недостатъчната психологическа мотивировка, в плахото, половинчато изображение на конфликта. Вследствие на това образът губи от своята яснота и дълбочина. На места авторът е съвсем лаконичен: той например ни съобщава, че Гита, след като отишла два-три пъти на кино с Филип Славков, се влюбила дълбоко в него. Това ни изненадва, защото в описаната среща между двамата, в начина, по който Гита се отзовава за Филип, никак не можем да подозрем някакво бъдещо чувство. За нея амбулантният търговец е „голям тарикат“ и нищо повече.

Все пак любовта на Гита към този провинциален суинг, далавераджия и донжуан е, разбира се, възможна, пък и не всякога авторът трябва непременно да мотивира. Но такъв важен, възлов момент не само в живота на героинята, но и в развитието на сюжета, като новата ѝ любов към Борис Желев, несъмнено е трябвало художествено да се мотивира. Калчев е описал мъката на Гита, когато Филип Славков я напуска, големите ѝ усилия да се срещне с него, да му каже поне „само една думичка“, поднесъл ни е нейното и наивно, и трогателно писмо. Душевните терзания на девойката са такива, че я обземат изцяло, тя зарязва работата си, изключват я от общежитието и пр. И ето изведнъж белетристът ни поднася една нейна нова любов. Но ако на първата ние все пак сме повярвали, макар да не знаем как е възникнала, втората не ни вдъхва никакво доверие. Авторът постъпва съвсем изненадващо: той изведнъж прекъсва разказа си за любовните мъки на героинята и ни я представя как се върти около Борис Желев. Цялото ѝ поведение е такова, че никак не говори за любов. Ние имаме впечатлението, че хитрата и безскрупулна Гита си има разни сметки, като се усуква около именития тъкач. Не случайно тя демонстрира навсякъде приятелството си с него. И ненадейно Калчев започва да представя Гита за влюбена в Борис. Това е пак съвсем гола декларация: авторът не е разкрил художествено тази любов, не е

разбулил мислите, чувствата, възнененията на героинята. Нейният нов възлюблен е женен, очаква дори наскоро дете, при това жена му е бившата нейна първа приятелка. Очевидно положението, в което се озовава Гита, не е съвсем обикновено, богато е с драматичен заряд. Нищо драматично няма обаче в разказа на Калчев. Той пак прескача това, което е особено важно и за характеристиката на героинята, и за развитието на сюжета. Едва в последните странички се е докоснал лекичко до драмата на Гита, разкрил е нещичко от нейната любов, ревност, мъка. Но понеже читателят не е подготвен, той само е изненадан от искреното чувство на героинята: то е в пълно противоречие с поведението ѝ до тази сцена. Ето как образът на Гита губи от своята жизненост и убедителност.

В обрисовката на своята героиня авторът е допуснал познати вече на читателя недостатъци. Той е опростил образа. Гита би могла да бъде много по-богат характер, а следователно и разказът за нея — по-дълбок, по-драматичен, по-интересен и с по-голяма обществена значимост. На места ние чувствуваме, че тази девойка има душевни качества, които я издигат над нейните връстници. Тя не само удивително бързо се ориентирва в работата, но и се увлича в нея, отдава ѝ се с чувство, забравя за околните, дори за всесилния Борис Желев, който я наблюдава на две крачки. Това е нещо като талант или вдъхновение. Но за жалост авторът само е загатнал за него. Така и на други места — пред нашия поглед се разкриват някои почовешки, по-светли черти на героинята, но те бързо помръкват, удавени в нахалството ѝ, в грубостта и примитивизма ѝ и оставят у нас впечатление за механическа противоречивост, неизясненост на образа. Ако авторът е искал да опише една съвсем плитка, елементарна и лекомислена девойка, защо всички виждат у нея черти, които ще я издигнат, уверени са, че ще стане ударничка, защо на места ни дава друга представа за нея? Ако пък е имал за цел да обрисова един по-сложен характер, трябвало е с по-голяма смелост, с повече умение да разбули неговата противоречивост. Мисля, че този, вторият път е правилен и той би трябвало да се следва при едно евентуално второ издание на книгата. Ако се тръгне по първия и просто се „почисти“ образът от положителните черти, разказът твърде ще издребнее, ще изгуби много от своята стойност.

Следователно Камен Калчев е склонен, от една страна, да замазва, потулва конфликтите, душевните сътресения и противоречия, а, от друга страна, да внася нежизнена, изкуствена противоречивост в обрисовката на редица образи. И, колкото и странно да изглежда на пръв поглед

това, втората слабост често е в причинна зависимост от първата: ако плахо се пристъпи към конфликтите и противоречията в характера и живота на героите, ако не се мотивират, не се разбулят техните корени и причини, те не убеждават, изглеждат изкуствени.

Ето още един образ, който нагледно ни убеждава в необходимостта от по-задълбочена художествена мотивировка — директора на завода Чолаков. Той е представен от Калчев като енергичен, деен, скромен ръководител, заклет враг на бюрократизма, канцеларщината и разтакаванията, с високо съзнание за своите отговорности в производството. Но този инициативен и устремен директор има един съществен недостатък: грижите му за производството не включват тези, които произвеждат — работниците. Или, по-точно, тези грижи са твърде общи, недиференцирани. Чолаков смята, че задълженията му към работниците се изчерпват, като им осигури хигиенични условия за труд, възможност за спортуване и пр. От живота им извън предприятието той никак не се интересува. Според думите на автора, директорът дели работниците на две групи: трудолюбиви и мързеливи. На първите вярвал безгранично, а на вторите никак не доверявал. Този, който изпълнява плана, е чудесен работник, а онзи, който не го изпълнява, е загубен в неговите очи. И никак не се интересува директорът за причините, поради които един или друг работник не изпълнява нормите си. Той не обича да се вглежда в живота и душата на тези, които ръководи. За него е важно само как те работят в завода. Така борецът против формализма и бюрократията сам допуска формално отношение към работниците.

Възможно ли е такова противоречие у един ръководител? Възможно е, разбира се, и дори не се среща рядко. Но бедата е там, че авторът само декларира това противоречие у своя герой и затова то ни изглежда като теза, лишена от живот. Ние например не виждаме как се отразява върху живота на работниците, пък и върху работата този недостатък на директора. Така и обществената проблема до голяма степен пак е претупана, заобиколена.

На редица места читателят се сблъсква с необоснована противоречивост в поведението на Чолаков. Така например директорът понася много тежко няколко доста невинни критически бележки, направени му на едно съвещание от Петър Коевски, продавач в магазин. Ние сме изненадани от неговата нервност: връща се в къщи намръщен и раздразнен, нахква без причина жена си, в завода също се люти. Такава честолюбива избухливост не сме очаквали от този скромен и делови човек. Ето защо тази случка ни прави впечатле-

ние, ние запомняме, че Чолаков твърде не търпи критика, не я понася леко. Но на едно заседание на партийното бюро работничката Ружа Орлова му казва горчиви истини за неговия своеобразен бюрократизъм, за равнодушието му към работниците, въпреки грижите за парка, спортното игрище и плажа. И Чолаков, който така болезнено реагира на безобидната критика на Петър Коевски, сега изведнъж заявява, че приема тежката критика на Ружа Орлова. Това поведение на директора е странно, защото с нищо не е мотивирано.

Изпълнено със странности е и отношението на Чолаков към Борис Желев. Той, разбира се, има най-добро чувство към знатния ударник, високо го цени и уважава. Но за учудване е, че никак не забелязва прогресиращото главозамайване на Борис Желев. Още по-голямо удивление буди начинът, по който Чолаков посреща връзките на Борис с Гита. Отначало той, според израза на автора, потъва от срам за Борис. И това е естествено за неговия строг, почти спартански морал. Но не е много естествено за честния му и открит характер неговото мълчание, стеснителното отдръпване на страна. При това странностите не свършват до тук. След като е описал срама на Чолаков от връзките между Борис и Гита, които те показват съвсем прозрачно пред него, две страници по-надолу Калчев пише, че според същия този директор Борис Желев бил просто оклеветен от завист и от злоба. Това е наистина една крайно удивителна метаморфоза. Разбира се, дори тя не е изключена, но за да повярваме, че е станала, необходимо е авторът да я опише художествено убедително. А той прави само две взаимноизключващи се констатации. При такъв начин на характеризирание героите не може да се разчита на успехи.

В края на книгата, когато на заседанието на партийното бюро става ясно, че Борис Желев няма никакво намерение и желание да се вслуша в другарската критика, в гласа на партията, когато и производителността на неговата бригада пада, директорът Чолаков заявява: „Жалко, напълно ме разочарова този Борис. . . Пропадна ми цялото тримесечие“ (стр. 354). С тази единствена фраза авторът смята, че е изяснил как посреща директорът държанието на своя бивш любимец. Но читателят не е доволен от този лаконизъм. Та Чолаков е имал безгранична вяра в своя пръв ударник, уважавал го е, издигал го е — можем да си представим какви чувства са се надигнали в гърдите му, когато Борис Желев най-безцеремонно демонстрира своя егоизъм. Но авторът мълчи за тях. И още нещо: в този горчив за него момент директорът сигурно си спомня, че прекалено е

глезил Борис, че има солиден дял в главозамайването му. Това би трябвало да го наведе на мисълта — тъй като той е честен и съвестен — за неговото ръководство, за отношението му към работниците. Оказва се, че не е достатъчно да обръщаш внимание само на производствените норми — добре е да се вгледаш в характера, манталитета, личната съдба на тези, които изпълняват нормите или изостават от тях. Но съзнанието на героя е свободно от такива размисли. Калчев още веднаж е проявил склонността си да прескача възловите моменти за характеристиката на героите.

Поради всичко това образът на Чолаков е анемичен. Той оживява само на отделни моменти — например в разказа за уволнението на угодливия домакин. Общо взето директорът е описан външно. Затова е и книжен, безжизнен, макар да имаме представа за качествата и особеностите на личността му. Когато авторът се опитва да надникне в неговите мисли, в чувствата и възмущенията му, индивидуалността на героя се разтапя, губи се. Този недостатък се среща в обрисовката и на други герои. За да се преодолее необходимо е, най-общо казано, да се задълбочи психологическата характеристика. А това между другото означава смело и проникновено да се разкриват конфликтите, душевните бури и противоречия, а не да се заглаждат и заобикалят. Камен Калчев се оказва често прекалено сдържан и лаконичен тъкмо там, където трябва да прояви размах и жар на разказвач. И обратното: впуска се в излишни подробности, разказва за епизоди и случки, които с нищо не допринасят за разкриване замисъла на произведението. И тук ние „опираме“ в композиционната нестройност на „Семейството на тъкачите“.

★

Романът на Камен Калчев прави впечатление на незавършено и същевременно разлято произведение. И нищо чудно, щом набелязаните интересни конфликти са така безгрижно изоставени, а за сметка на тях авторът се е увлякъл да разказва за герои и случки, които стоят настрана от развитието на сюжета и основния замисъл. Каква роля например играе в повествованието Гатю Циментената глава? Защо е било необходимо авторът да ни осведомява надълго и широко за живота му като каруцар, за желанието му да си купи собствен кон, за отношенията с баща му и пр. В глава дванайсета Калчев подробно разказва как в една дъждовна вечер Гатю се натъкнал на своя „господар“ Милан Сокеров и Виктория Беглишка, бивша знатна дама, която сега прислугва на баща му. Тази среща предизвиква у Гатя силно

вълнение, защото му разкрива перспективи за успех пред стария: той, хаджи Ставри има голям мерак към тази дама, желае да се ожени за нея. Сега Гатю се надява, че като уличи Виктория пред баща си, ще отстрани надвисналата над неговия имот заплаха. Изведнъж обаче разказът за Гатю секва и по-нататък само се споменава, че го назначили във фабриката. И читателят се пита: защо е било необходимо авторът да разказва за този герой, за неговите кроежи и мераци, за тази среща под навеса на склада през дъждовната вечер и пр? Наистина сам по себе си този разказ е жив, непосредствен, образът на Гатю е набелязан правдиво, но никак не е ясна неговата роля в повествованието. Затова читателят остава с впечатление, че той е излишен.

Такова впечатление добиваме и от разказа за отношенията между тъкачката Ружа Орлова и журналиста Колю Ст. ев. Той заема много повече място от отделеното за Гатю, но идейно-художествените му функции не са изяснени — стои откъснат от развитието на сюжета, от проблематиката на романа. Може би авторът е искал да ни покаже две чисти и светли натури, родени от новото време, които повече или по-малко контрастират на Борис и Гита. Това е хубава, благородна задача. Но необходимо е било тя да бъде съчетана с общия художествен замисъл на произведението, героите да не стоят осамотени, а да имат здраво място в постройката на романа — като например дядо Еким, също положителен герой, сходен по моралния си облик на Ружа и Колю. Не случайно дядо Еким е сравнително по-жизнен образ. Той не е изолиран от основния поток на повествованието, намира се така да се каже във водовъртежа на художествената проблематика. И колкото и плахо и половинчато авторът да пристъпва към нейното разрешение, все пак неговото място в романа му вдъхва повече жизненост. Отношенията между Ружа и Колю, както и изобщо техните образи, макар да са обрисувани с една приятна лекота, а на места и с непринуден хумор, ни напомнят нещо познато от други книги, съдържат някаква книжна условност. Разбира се, това се дължи не само на мястото им в повествованието, но и то не е без значение.

Тези критически бележки за композицията на романа могат да срещнат възражения. Та нима — ще възкликне някой читател — няма образцови романи с две, пък и с повече обособени сюжетни линии? Защо да е необходимо разказът за Ружа Орлова и Колю Стоев да е съчетан непосредствено с основния поток на сюжетното развитие? Да вземем например „Анна Каренина“: нима разказът за Левин и Кити не е самостоятелен, не се развива

успоредно с разказа за Анна и Вронски? Това е наистина така, но все пак тези две сюжетни линии не на едно място се пресичат, героите от двата „лагера“ влизат във взаимодействие и пр. В „Семейството на тъкачите“ тези допирни точки са значително по-малко. Но това далеч не е най-важното. Основното е другаде: в ролята, която играят различните сюжетни линии за осъществяване на авторския замисъл. Както сам Толстой загатва в едно писмо до С. А. Рачински, композиционната стройност на „Анна Каренина“ не се нарушава от двете успоредни сюжетни линии, тъй като идейно-художествените и по-специално житейско-етичните проблеми, които се засягат в тях, са сходни, намират се в причинна връзка с основния замисъл на творбата. Или, както се изразява Толстой, постройката е осъществена не чрез фабулата, чрез външните взаимоотношения на героите, а чрез вътрешна връзка. Според думите му, той дори се гордеел с архитектурата на своя роман — „сводовете са съединени така, че не може и да се забележи къде именно“ („Л. Н. Толстой о литературе“, Москва, 1955 стр. 161).

Разказът за любовта между Колю и Ружа почти нищо не допринася за художественото осветление на онези проблеми, които се съдържат в сърцевината на романа и се „носят“ от главното сюжетно развитие. Той е сам за себе си, независим. Бедата е в тази именно негова суверенност.

Романът е жанр, който дава най-големи възможности за широко обхващане на живота. Но широтата на изображението не трябва да преминава в разлятост, не трябва да нарушава стройността на композицията. А някои наши белетристи започнаха да стават твърде нехайни за композицията на своите романи. Разчитайки на широкия обхват на този жанр, те си разказват на воля, водят успоредни сюжетни линии, без да се грижат особено да ги съчетаят помежду им и с основния замисъл на книгата, без да се стараят да организират вътрешно епизодите, случките и събитията, да ги насочат към една основна цел. Ако тези романисти се заемат да напишат разказ, те сигурно ще се замислят повече върху стройността на произведението си, върху последователното осъществяване на своя замисъл. А в романа, чиято композиция е много по-сложна и изисква повече грижи, изглежда се чувствуват свободни от подобни ограничения. Композиционната аморфност, хилавата постройка не им прави впечатление — тя сякаш се губи в широтата на повествованието.

Особено изкушават към такава свобода многотомните романи. Излиза на-

пример първата книга на една трилогия, прочита я читателят и остава с чувството, че това произведение е нестройно и незавършено. А на автора се струва, че ще заличи това впечатление, като означи: край на първа книга. Така е постъпил и Камен Калчев. Но щом той поднася на читателя все пак отделна книга, тя трябва да има не само правата, но и задълженията на самостоятелното съществуване. Ако конфликтите по правило остават неразрешени, ако редица герои увисват съвсем във въздуха, ние започваме да гледаме на произведението като на част от книга, който знае, защо издадена отделно, а не като на самостоятелна творба.

*

Може би някой читател на „Семейството на тъкачите“ ще ме укори, че оценката ми за романа е много рязка — творбата на Калчев има не малко достоинства. Готов съм да се вслушам в този глас на справедливостта. И все пак достоинствата на Калчевото произведение са такива, че не го издигат или почти не го издигат над средното равнище на нашата белетристика. Наистина за радост на читателя, „Семейството на тъкачите“ стои по-горе от предишните романи на белетриста. Но този връх не се извишава твърде високо. Той е забележим на фона на другите произведения на писателя, но остава в сянка сред постиженията на нашата съвременна белетристика. И когато се потърсят причините, не може да не се наблегне на някои слабости в начина, по който белетристът изобразява живота и по-специално душевността на героите. Очевидно от Камен Калчев се изисква по-голям усет за важното и второстепенното, по-голяма творческа смелост и дълбочина на изображението или, с други думи, изисква се да преодолее външното описателство. Това не означава, че писателят трябва да изменя на своя стил, а само да го усъвършенствува. Съвсем очевидно е, че в психологическата характеристика Калчев винаги ще се отличава от автори като Димитър Димов. Той няма особена склонност към прекия психологически анализ и обича да изобразява душевния живот на своите герои чрез техните действия. (В това отношение той се доближава повече до белетристи като Стоян Даскалов). Оттук до голяма степен идва и своеобразната простота и предметност на неговия стил. Особено широко си служи Калчев с диалога и, общо взето, сполучливо. Той умее да води жив, непринуден диалог. Читателят сигурно ще си спомни колко естествено и колоритно същевременно се разговарят например дядо Еким и хаджи Ставри. Тяхната реч има, така да се каже, и старческа, и класова, и на-

родна окраска и същевременно в нея се отразяват две различни индивидуалности.

Но Калчев не всякога използва тези свои възможности на белетрист — особено когато трябва да изобрази някои дълбоки възмущения на своите герои. И до голяма степен тъкмо защото претупва набързо или предпазливо заобикаля най-драматичните, съдбоносни в един или друг смисъл моменти в живота на своите герои, те, героите, все не могат да задихшат с пълни гърди, да заживеят наистина пълнокръвен живот. Все личи — повече или по-малко — известна теза в тяхната обрисовка. Те сякаш изведнъж, малко натрапчиво, ни се представят с всички свои черти и почти не се обогатяват в течение на повествованието.

Разбира се, тук играе роля и степента на майсторството, с което авторът си служи с обикнатите от него средства за психологическа характеристика. И още нещо — все пак Калчев трябва да обърне по-голямо внимание на прекия психологически анализ. Той, разбира се, не го е пренебрегнал съвсем — това не е и възможно — но сякаш се бои да остане насамо със своите герои, да разбули до край техните възмущения, чувства, страсти. Тази боязън може да се преодолее без компромис със своеобразието на стила.

А стилът на белетриста, както споменах, има своите достоинства. Макар да не се отличава с богатство на багри и тонове, той придобива една хубава лекота и непосредственост, поразчиства се постепенно от шаблона. Особено свежи, естествени и живописни са масовите сцени. Калчев има успехи и в най-главното — в характеристиката на героите. Ще припомня за пример Филип Славков — най-яркият и най-колоритният герой в „Семейството на тъкачите“, за когото досега не стана дума.

Филип Славков е ловък амбулантен търговец. Всякакви работи има в бездънния му куфар и той неуморно и успешно ги разпродава. При това се съобразява с новото време — току говори за социализма и социалистическата търговия, макар че „не можем да преминем изведнъж на държавния сектор“. Портмонето му е все претъпкано с пари, които той с неподражаемо изкуство измъква от ръцете на по-наивните купувачи. Тук е неговата стихия: той печели пари с вдъхновение, с жар. Парите са смисъла на живота му и, за да докопа повечко, пуца в ход цялата си неизтощима енергия, непресъхващото си „красноречие“. А изглежда за да подчертае своята безкористност в търговията много обича да говори за естетиката. По-прозорливите, естествено, разбират с какъв мошеник си имат работа, но от тях Филип Славков се из-

мъква без пререкания, с достоен, обиден вид. Мнозина пък го смятат за лекомислен и безобиден чудака, но от това Филип Славков никак не се обижда — той знае, че на лекомислените много-много не придирват. Впрочем, когато трябва, изкусният търговец на дребно може да приеме съвсем скромнен и хрисим вид. Като повечето мошеници той притежава една чудесна способност: да променя с удивителна бързина изражението на лицето си. Пред по-лековерните може да мине дори за човек с много строг морал. Чрез този тип Камен Калчев нагледно ни е показал колко жилави и гъвкави могат да бъдат приспособленците, колко енергия и изобретателност може да се крие у тези, които ние обикновено смятаме за безпомощни и жалки, защото почвата под краката им се руши.

Филип Славков успява твърде приятно да си урежда живота. Той има успех и сред жените. Пленява ги не толкова с дългите си боядисани мустаци и бакембарди, с грижливо пригладената си окапваща коса, колкото със сладкодумието си. Макар да се облича като най-отчаян суинг и макар да е най-практичен хитрец и тарикат, той обича да се представя за романтична натура, защото знае, че това се нрави на някои млади момичета. Този провинциален донжуан танцува зашеметяващо, виртуозно се кълчи и тропа с обувката си като кон и шепти с лиричен глас в ухото на Гита: „Чуваш ли как зове реката?“. Той притежава способността да владее себе си. Когато Гита е готова да падне в прегръдките му, Филип отлага това удоволствие, като изтръгва само любовно признание. Чака плодът да узрее напълно. И като вкухва с наслада от него и се понася, започва да играе ролята на меланхолик, на угнетен от земната суета човек. „Що е любов?“ — произнася той с печален глас пред своята любима. — „Що е любов? В повечето случаи — измама! Ние сме деца на една сляпа измама, Гита!“ (стр. 237). Хитрият Фео, както галено го нарича Гита, успява дори да се представи пред нея за човек, който се жертвува за близките си, и много ловко изтръгва паричките ѝ: взема ги само след големи молби от нейна страна, с накрънено достойнство, опечален. Много горда и чувствителна душа има този романтичен любовник — никому не иска да повери своите тревоги. „Прощавай, че те занимавам с моето „аз“, Гита! — с тих глас се обръща той към обърканото момиче. — Пред мене стои една голяма въпросителна, но защо да те занимавам с моите несгоди? Прощавай, скъпа моя, аз съм много, много жесток! Ти си тъй млада и невинна. . . Твоят живот трябва да бъде безгрижна песен...“ (стр. 240—241).

Тази му деликатност изчезва като дим когато се напие и не владее приказките си. Тогава той е циничен, гаден, брутален.

Когато нашият герой се насища на престелите на Гита и разбира, че няма какво особено да измъкне от нея, решава да я зареже. И сега той е деликатен и ловък. Оплаква се от брат ѝ, който упражнявал върху му морален тормоз — намирал се дори под заплахата да бъде изселен от града заради своята любов. Оказва се, че страдащият е Филип Славков. Напускайки измъчената девойка, той печално промълвя: „Не ме търси вече, Гита, ако наистина имаш все още поне капка чувство към мене. . .“ (стр. 255).

Несъмнено жизнен образ е създал Камен Калчев. Филип Славков е винаги верен на себе си и същевременно разнообразен. Авторът го е обрисувал правдиво, многостранно и по свой начин.

Но каквато и ярка и живописна фигура да има Филип Славков, той не е герой, който може да остави трайни следи в литературата ни. Причините трябва да търсим не толкова във второстепенната роля, която филипславковци играят в нашия живот, не само в периферийното място, което този герой заема в романа — той не е здраво свързан и с основната концепция на произведението. Главното е другаде. Авторът и тук не използва всички възможности за една проникновена характеристика.

И Филип Славков си има своя драма. На едно място авторът споменава за нея: отдел „Местна търговия“ при градския народен съвет заплашва да погълне дюкянчето на ревностния търговец, почвата под краката му често се люлее. Но това е само една констатация, от която Калчев не прави никакви сериозни художествени изводи. И несъмнено образът на героя е загубил. Ако писателят беше ни представил Филип Славков в тежките минути на тревога за дюкянчето, за сладката търговийка, за целия паразитен и лесен живот, който води, ако беше описал как се бори с всички средства да запази това, което има в този враждебен за него свят, несъмнено неговата същност щеше да се разкрие пред читателя много ясно, би лъснала природата му на дребен хищник, целият му образ би оживял още повече. В описаното от белетриста безметежно съществуване на Филип Славков вълчите зъби на героя остават скрити. Пък не е въпрос само до зъбите, а до душата. . . Тя би се разголила пред погледа ни повече, ако, между другото, авторът не оставяше да съдим за нея само по действията на нейния притежател, а в по-важните моменти ни я представяше и пряко.

Правя тези уговорки не за да омаловажа успеха на Камен Калчев с този образ. Успехът е безспорен и сочи неговите възможности на белетрист. Но дори в постиженията намират отражение някои недостатъци на неговия метод и стил.

Това говори, че тези недостатъци са пуснали дълбоки корени, че пътят, който Камен Калчев има да извърви до значителното изкуство, не е къс и лек. Дали ще го извърви, ще посочи бъдещето.

СТОЯН КАРОЛЕВ

[НАЧАЛО, КОЕТО РАДВА

Не ви ли се случва често да зачетете някоя съвременна българска книга и всеки момент да сте готови да я захвърлите? Ако стигнете до последната ѝ страница, не изпитвате ли гордото чувство, че сте доказали силата на своята воля? Сякаш уморено вървите из суха, безцветна степ и напразно търсите прохладната сянка на вековни дървета. Няма живи хора, няма увличащо действие. През цялото време виждате конците, с които писателят движи своите герои по строгите предписания на литературните догми. И никакъв трепет, никаква следа в душата ви.

Но справедливи ли ще бъдем, ако кажем, че цялата наша съвременна литература е опустошена от схематизма? Разбира се, не! Истинските таланти той не можа да превземе. Появиха се романите „Железният светилник“ и „Преспанските камбани“ на Димитър Талев, които са гордост за нашата белетристика, „Обикновени хора“ на Георги Караславов, „Тютюн“ на Димитър Димов (първото издание), „На живот и смърт“ на Димитър Ангелов, „Иван Кондарев“ на Емилиан Станев, повестите на Павел Вежинов и др. Появи се и непознатото доскоро име на един млад човек, който още с първата си книга спечели сърцата на читатели и критици.

Трябва да прочетем началните опити на Ивайло Петров, да проследим неговото по-нататъшно развитие, за да видим колко бързо той расте. В разказите „Суша“¹, „Ралка и баща ѝ“², „Отива си всичко старо“³, „Снаряд срещу войната“⁴, „Минко зидарят“⁵, той още няма определена физиономия. Действителността е опростена и идеализирана, тенденцията някак грубо се натрапва. Неукрепналата ръка на начеващия автор още е скована от шаблонните схеми. Но той скоро се отпуска и започва все по-дълбоко да навлиза в живота, в сложността на неговите конфликти.

По-късните разкази на Ивайло Петров са разнообразни по теми. Той търси интересни и характерни страни от действителността, търси свой стил. Сюжетите са прости, няма в тях необикновени събития, заплетено действие. Авторът се стреми да навлезе в душата на героите, да разкрие вълнуващи човешки отношения и чувства. Той никога не взима позата на проповедник, неговите разкази не се превръщат в илюстрации на нравствени правила. В най-хубавите разкази идейният замисъл ни завладява незабелязано. Той идва от развитието на сюжета, от проявите на героите.

Ние не можем да забравим тъжната история на селската девойка, която няма право на щастие, защото е бедна. („Леля се годява“). Богата мома предпочита годеникът ѝ и най-безсърдечно ѝ връща нишана. Малко страници, а колко много говорят за отношенията между хората в старото село, колко живи образи се очертават в тях — лелята, момченцето, дядото, Киранчо. Движение, драматизъм има в този разказ. Оригинална е и неговата постройка. Събитията са видени през чистите, наивни очи на малкото момченце. Пречупени през неговата детска душа, те въздействуват с още по-голяма сила. Това е най-хубавата творба в цикъла „Кръщение“.

Като поема звучи разказът „Анюта“. Момъкът и девойката въплъщават най-ценните черти на нашата борческа младеж. Със затрогващ лиризъм говори авторът за тяхната свенлива, неизповядана обич, за техния идеализъм, за безумната им смелост.

Дълбоко впечатление прави разказът „Отмъщение“¹. Стегнат композиционно, далеч от примитивната щампа, по която често се пише на съвременна селска тематика, той поставя важни, крайно навременни проблеми. Те неуловимо са втъкани в самото развитие на действието, в постъпките на двамата герои. Кой от тях ще стане по-предан строител на новото село? Подпредседателят на стопан-

¹ Работническо дело, 1948, бр. 285.

² Сп. „Село“, III, 1949.

³ Народна младеж, 1950, бр. 728.

⁴ Народна младеж, 1950, бр. 703.

⁵ Литературен фронт, 1949, бр. 37.

¹ Наша родина, юли 1954, стр. 22.